

УДК 94(3)(049.3)
УДК 94(381)(049.3)

**Јустин, Филипова историја.
Епитома на Филипвата историја
од Гнај Помпеј Трог
(предговор, превод од латински јазик, белешки и
индекс Светлана Кочовска-Стевовиќ, Полица,
Скопје 2020. Стр. 522. ISBN 978-608-4850-65-6)**

Јасминка Кузмановска

Институт за национална историја
Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Скопје

Голема радост и огромно задоволство е да се прочита превод на дело од класичен автор на сопствениот јазик. Уште поголема е возбудата и радоста кога за истото дело напишано на латински се објавува и втор, нов и поинаков превод на македонски јазик, независно од поводот, причините и околностите поради кои тоа се случило во еден, би рекле, релативно кус временски период. Пред нас го имаме новиот превод на Филипвата историја на Јустин (*Iustini historiae Philippicae*), скратена верзија или епитома на обемното незачувано дело на римскиот историчар Гнај Помпеј Трог, втор на македонски јазик по преводот што го подготви нашата почитувана професорка Љубинка Басотова, објавен во 2000 година.

Интересен е поривот за нов превод на епитомата на македонски јазик, особено ако се има предвид фактот што оригиналниот наслов на примарната историја на Трог, на што упатуваат одредени назнаки во самата Јустинова епитома, јасно сведочат дека предметот на историографскиот интерес е многу поширок и посеопфатен од следење и презентирање на збиднувањата поврзани со зачетоците на македонската држава и владетелите што следуваат подоцна (особено Филип II, Александар III и дијадосите од македонската

владетелска династија) и дека станува збор за една опсежна, универзална историја *на почетоците на целиот познат свет и местата на земјата*. Попрецизно, првите шест книги се однесуваат на историјата на големите источни царства, книгите од 7 до 42 ја опфаќаат историјата на народите од источното Средоземје и Партите, а последните две книги се однесуваат на римската историја од времето на митските кралеви до Августовото освојување на Хиспанија. Во таа смисла логичен и најприфатлив е заклучокот на авторката на преводот даден во уводот дека Јустин, најверојатно употребувајќи ја одредницата *philippicae* како генерички наслов и синоним за владетелство, всушност, ја проследува историјата на големите империи и нивните предводници, како онаа на Асирците, Медите, Лидијците, Египќаните, Скитите, Персијците, Дорците, Македонците и, најпосле, онаа на Партите и на Рим. Бидејќи авторката на преводот не говори за мотивите што ја поттикнале повторно да го преведе токму Јустин, можеме само да претпоставиме дека причините за тоа се повеќе од објективна природа и дека можеби треба да ги бараме во неверојатниот интерес за историјата на Античка Македонија во нашата држава во текот на последнава деценија. Тој интерес, секако, предизвикал и нагласена потреба и волја кај издавачите да публикуваат преводи на класични текстови, особено историографски, во функција на зајакнување на локалните идентитетски позиции во даден општествен и политички контекст. Така и делото на Трог олично во Јустиновата епитома е еден од изворите што последниве години се навистина изобилно цитирани, честопати и прекумерно, па дури во многу пригоди и (зло)употребувани. Независно од овие наши претпоставки околу мотивите за повторно навраќање кон текстот на Јустин, јасно е дека пред нас имаме едно сосема ново читање и превод на овој латински извор, со впечатливи преведувачки решенија, придружен со нови, додатни напомени и особено аналитички продлабочен и сеопфатен уведен осврт.

Уводниот дел на новиот превод насловен *Кон Јустиновата Филипова историја* (5–25) со вклучена библиографија е многу драгоцен дел од ова издание, па слободно би можеле да кажеме дека претставува една мала засебна студија за Јустиновата скратена историја. Во него авторката на преводот детално и систематично ги презентира основните податоци за двата извора, како и досегаш-

ните научни сознанија во врска со текстот на епитомата и нејзината загубена предлошка – обемната историја на Трог и нивната нужна заемна поврзаност и испреплетеност. Истовремено, овој увод, доволно содржаен и информативен, претставува одлична подготовка на читателот за восприемање на самиот текст на Јустиновата историја, независно дали му пристапува како ентузијаст – вљубеник во историската наука или како специјалист од областа на историјата или некоја друга сродна наука. Консултирајќи одбрана и релевантна литература, авторката на преводот загатнува најсуштински прашања во врска со текстот и неговата вредност како историски извор, особено обидувајќи се да нè приближи до одговорот на најзагадочното прашање што се однесува на двата текста, а тоа е зошто Трог, а по него и епитоматорот Јустин, го насловиле своето дело што, во својата основа, претставува една поцелосна и општа ојкуменска историја *Книга за Филиповата историја, почетоците на целиот свет и местата на земјата* (*Liber Historiarum Philippicarum, et totius mundi origines et terrae situs*), односно *Филипова историја*. Авторката на преводот ни дава преглед на Јустиновата скратена верзија сочинета во 44 книги и упатува на методот со кој се служел епитоматорот при пренесувањето и скратувањето на постариот текст на Трог. Темелната анализа на јазикот и лексиката од страна на специјалисти за овој извор, чиишто мислења ги проследува Кочовска-Стевовиќ, упатува кон заклучокот дека Јустин всушност извршил своевидна адаптација на делото на Трог, по свое наоѓање преземајќи само одредени настани, а другите произволно ги одминува и ги исфрла како неважни. Отфрлајќи ја содржината на екскурсите, тој ја променил и суштината на првобитното дело и на извесен начин го преобликувал и, веројатно, сакајќи да се истакне како автор, го изместил фокусот од полето на историографијата кон реториката. И на примерот на овој антички извор одново се потврдува сложениот однос меѓу историјата и реториката – во случајов беседи од сите видови на историографската традиција, кои современите историчари честопати ги набљудуваат само како украс од којшто треба внимателно да се извлече вистината. Овој факт секако треба да се има предвид при оценувањето на историографската вредност на епитомата, бидејќи општо е прифатено мислењето, и тоа особено кај оние сведоштва што можат да се проценат преку споредба со други извори, дека Јустин пројавува

недоследност во пренесувањето на конкретни историски настани. Ова секако од денешен аспект ни звучи многу парадоксално, бидејќи, спротивно на сите неговите усилби да заблеска како ретор, текстот на епитомата, и покрај недостатоците и грешките, најмногу е ползуван како историографски извор, пред сè поради драгоцените епизоди пренесени од текстот на Трог, а кои се базирани на постари незачувани сведоштва. Со овој метод на селекција Јустин во извесна мера го обезвреднува изворниот материјал, бидејќи кај повеќето големи антички историографи токму екскурсите што изобилуваат со етнографски податоци, описи на помалку познати места и специфични, локални обичаи се и највредниот и највитален дел од содржината. Во овој дел се одбележани и техничките податоци за базичното критичко издание врз основа на кое е работен преводот, а освен него, Кочовска-Стевовиќ ни соопштува дека консултирала и друго издание на текстот. Она што, според наше мислење, недостасува во овој уведен дел е известувањето за личниот и непосреден впечаток на авторката на преводот во однос на содржината на делото и јазикот на изворот, дилемите и размислувањата за проблематичните места и јазичните морфолошки и синтаксички замки и други подробности поврзани со преведувачката постапка и толкување. Имено, додека го читавме текстот, на некој начин, *sua sponte* ни се наметна впечатокот дека авторката пропуштила да ни ги предочи искуствата од својот интимен дијалог на преведувач со оригиналниот текст како лично упатство кон идниот читател и, веруваме ненамерно, го лишила од тој многу значаен сегмент во преведувачката пракса.

Во средишниот дел од изданието (29–462) е поместен преводот на Јустиновата епитома во 44 книги, при што секоја, во духот на античката традиција, е придружена од куса содржина на главите, сочинета од авторот на латинскиот текст, што ни овозможува прегледност и достапност до содржината на секоја поединечно. Јазикот на преводот е јасен и читлив, сосема соодветен на класичниот латинитет од златната Августова ера, особено во деловите во кои е видлива традицијата на Трог и со одредени примеси на подоцнежниот латински јазик каде што се чувствува интервенцијата на Јустин. Стилот е едноставен и соодветен на историската содржина на текстот, чиешто израз и суштина, сами по себе, се прилично

конзервативни, но наместа, особено онаму каде што доминира реторскиот дискурс на Јустин, изненадува и со префинетост. Особено вредни се исцрпните информативни коментари, најчесто дообјаснувања за одредени личности и настани што се споменуваат во текстот, како и укажувања на одредени грешки и пропусти во оригиналниот текст.

Изданието е опремено и со *Пролози на Книгата за Филиповата историја, почетоците на целиот свет и местата на земјата* од Помпеј Трог (464–481), сочинети од непознат автор, што сведочат за содржината презентирани во секоја одделна книга од изгубеното дело на историографот, а има и корисен индекс на лични имиња, топоними и етноними (482–522).

И ова издание уште еднаш ни потврдува дека работата врз превод на дело од класичен јазик, а особено историографско и од ваков обем, е исклучително тешка, макотрпна и одговорна и дека претставува вистинска научноистражувачка студија што заслужува сериозно внимание и почит.